

Van theorie naar leefwereld en samenleving

Actualisatie examenprogramma's economie

Tekst: Brigitte Bloem

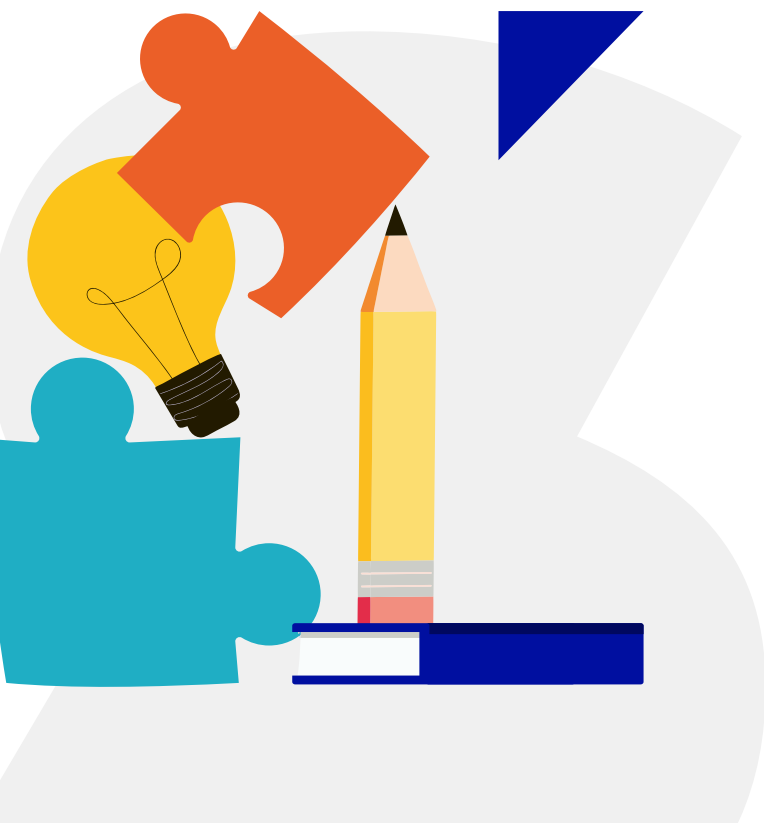
De subcommissie economie, onderdeel van de vakvernieuwingscommissie mens en maatschappij, ontwikkelt nieuwe examenprogramma's economie. De programma's bieden meer samenhang, brengen economie 'dicht bij de leerling' en verbinden het vak sterker met maatschappelijke vraagstukken. Het doel: leerlingen leren de wereld om hen heen beter te begrijpen waardoor ze beter economische keuzes kunnen maken.

Leerlingen leren ook nadenken als lid van de samenleving

Het belangrijkste doel van het vak economie is om leerlingen te leren weloverwogen economische keuzes te maken. Die keuzes variëren van persoonlijke beslissingen als: ga ik werken of een opleiding volgen, tot financiële afwegingen als: ga ik lenen voor een huis of ga ik huren? Tegelijkertijd wordt het perspectief bewust verbreed. Leerlingen leren ook nadenken als lid van de samenleving. Dan gaat het bijvoorbeeld over vragen als: hoe regelen we de zorg en de kinderopvang? Hoe gaan we om met vergrijzing? Waar zijn we als individu en gemeenschap verantwoordelijk voor, wat moet de overheid regelen en wat laten we aan de markt over? Daarmee schuift het vak economie nadrukkelijker op richting burgerschap en maatschappelijke vorming.

Balans

"We zijn voor de vakvernieuwing uitgegaan van wat leerlingen nodig hebben in de toekomst", aldus Jolanda Suijker en Diederik Buitendijk, als vakexpert en leraar lid van de vakvernieuwingscommissie. Voor leraren betekent dit vooral een andere balans tussen theorie, actualiteit en maatschappelijke relevantie én een betere inhoudelijke afstemming tussen de vmbo-, havo- en vwo-examenprogramma's. Een belangrijk verschil met de huidige programma's is dat het afwisselen van wetenschap en werkelijkheid expliciet gemaakt wordt.

Michiel Bart legt het, vanuit zijn rol als curriculumexpert economie bij SLO, als volgt uit: “Leerlingen hebben niet alleen kennis nodig vanuit de economische wetenschap, maar ook kennis van de economie zoals we die om ons heen ervaren. Dat betekent dat leerlingen naast werken met modellen ook inzicht ontwikkelen in hoe instituties functioneren en hoe verschillende perspectieven van betrokkenen een rol spelen bij afwegingen.” Volgens Michiel biedt deze combinatie leraren volop kansen om theorie direct te koppelen aan actualiteit en context.

“In de vakvernieuwingscommissie hebben we gezocht naar de juiste balans die recht doet aan alle leraren”

Economisch redeneren

Economische concepten blijven in de nieuwe examenprogramma's belangrijk, maar krijgen meer betekenis in concrete situaties. “Denk aan vraag en aanbod”, zegt Jolanda. “Wat voor zin heeft het dat ik leerlingen leer dat vraag en aanbod leiden tot een evenwichtsprijs? Veel tastbaarder wordt het als je dat toepast op fundamentele dilemma's zoals marktwerking versus overheidsingrijpen. Daardoor zijn leerlingen niet enkel in staat kennis te reproduceren, maar kunnen ze die kennis ook gebruiken voor analyse en meningsvorming.” Ook Diederik benadrukt dat leerlingen meer grip moeten krijgen op concrete maatschappelijke kwesties. Hij noemt het voorbeeld van huizenprijzen. Veel leerlingen weten volgens hem niet wat een gemiddeld huishoudinkomen betekent in relatie tot de woningmarkt. “Als je ze laat berekenen wat ze met een gemiddeld inkomen kunnen kopen, dan zijn ze compleet verbaasd.”

Socialisatie en perspectiefwisseling

Naast kwalificatie krijgt socialisatie en persoonsvorming een herkenbare plek in de nieuwe examenprogramma's, conform de opdracht van het ministerie van OCW. “In de conceptexamenprogramma's economie hebben we aan deze opdracht invulling gegeven door leerlingen vanuit verschillende perspectieven de economie te laten bestuderen. Het moet leerlingen helpen begrijpen dat er meerdere perspectieven bestaan. Dan gaat het erom dat er verschillende belangen zijn en verschillende waarden en normen, en dat leerlingen leren zich goed in die verschillende perspectieven te verdiepen”, verduidelijkt Jolanda. “Zo ontwikkelen leerlingen een onderbouwde mening, waarbij ze gebruikmaken van het analytisch instrumentarium van de economische wetenschap. In de klas betekent dit onder andere meer aandacht voor data, argumentatie en het afwegen van perspectieven.”

Opbouw in schaalniveaus

De nieuwe conceptexamenprogramma's economie zijn opgebouwd van klein naar groot: vanuit het persoonlijke leven naar interactie, voorzieningssystemen en vervolgens nationaal en internationaal niveau, schetst Michiel. "Belangrijk is dat deze volgorde niet bindend is", nuanceert hij. "Dat betekent dat het in de les niet per se in die volgorde aan bod hoeft te komen. Leraren houden ruimte om vanuit actualiteit of casuïstiek te werken." Hoewel de conceptexamenprogramma's meer richting geven, blijft didactische vrijheid essentieel. De vakvernieuwingscommissie benadrukt dat de examenprogramma's de inhoud en vaardigheden gestructureerd aanbieden, maar geen vast lesplan voorschrijven.

Stromingen en economische modellen

Economie kent een breed scala aan stromingen en economische modellen, die verschillende accenten leggen. "In de vakvernieuwingscommissie hebben we gezocht naar de juiste balans die recht doet aan alle leraren", zegt Diederik. Een van de centrale ideeën in de vernieuwing is dat leerlingen leren nadenken over 'het goede leven nastreven'. Dat concept kreeg veel bijval vanuit de advieskring mens en maatschappij, maar riep elders ook weerstand op. "Dan moet je zoeken naar een middenweg die alle partijen zoveel mogelijk bedient", aldus Diederik. De vakkamer economie van de advieskring bestaat uit vertegenwoordigers van onder meer VECON, Our New Economy en het economisch vervolgonderwijs. Bastiaan van der Broek is lid van de advieskring namens VECON. "Via de vakvereniging waren ongeveer zeventig meelezers betrokken, die op drie momenten hun mening gaven over tussenproducten van de vakvernieuwingscommissie", vertelt hij. "Hun reacties werden verzameld, besproken en teruggebracht tot consensus." Ondanks dat er steeds meer bekendheid onder leraren economie komt over de vakvernieuwing, blijft de directe betrokkenheid vanuit het veld beperkt. "Leraren richten zich vooral op de didactische en pedagogische taken van het lesgeven, het curriculumbewustzijn is nog wel wat laag", constateert Bastiaan. "Vooral van vmbo-leraren hadden we graag meer input ontvangen."

Gereedschapskist is uitgebreider

"De conceptexamenprogramma's leunen nog steeds zwaar op de 'neoklassieke economie', aangevuld met inzichten uit de institutionele economie en de gedragseconomie", stelt Bastiaan namens de advieskring economie. "We hadden hier als advieskring meer van gehoopt. De neoklassieke economie is nog altijd dominant, zeker op de universiteit, maar de gereedschapskist van de economische wetenschap is veel uitgebreider." Van hem zouden leerlingen nog wel wat intensiever kennis mogen maken met andere economische perspectieven, zoals bijvoorbeeld de ecologische economie, juist omdat de meeste leerlingen na hun middelbare school géén economie gaan studeren. "Helaas lijkt de vakvernieuwingscommissie op dat punt toch wat terughoudender geworden", constateert hij. "In eerdere tussenproducten stond pluralisme explicieter benoemd." Diederik benadrukt dat de vakvernieuwingscommissie bij het ontwikkelen van de examenprogramma's economie wel degelijk gebruikmaakt van inzichten uit verschillende stromingen. Michiel illustreert dat met een voorbeeld: "Hebben we het over de homo economicus, de rationele mens die alle opties overziet, dan vullen we dit aan met inzichten vanuit de gedragseconomie, waarbij de psychologische kant van keuzegedrag naar voren komt."

“Ook voor vmbo-leerlingen moet economie betekenisvol en intellectueel uitdagend blijven”

Dilemma's en keuzes

Niet alles is al volledig uitgewerkt. Zo vraagt differentiatie nog aandacht. Jolanda: “Een terechte opmerking van de advieskring bij de laatste adviesronde was dat we de verschillen tussen de schooltypen nog te weinig hadden uitgewerkt.”

Ook financiële educatie blijft een discussiepunt. “Er is brede consensus over het belang van financiële educatie. Leerlingen moeten leren verstandig met geld om te gaan. We hebben dit opgenomen in het conceptexamenprogramma economie”, aldus Jolanda. Zowel de vakvernieuwingscommissie als advieskring onderstreept het belang van financiële educatie voor alle leerlingen: hoe meer leerlingen dit onderwezen krijgen, hoe beter.

“Je kunt immers pas volwaardig als burger meedraaien in de samenleving als je je eigen huishouden op orde hebt”, stelt Bastiaan. Vernieuwers willen bovendien maatschappelijke thema's zoals ongelijkheid, klimaat en biodiversiteit steviger verankeren in de examenprogramma's economie. Anderzijds bestaat de zorg dat te grote veranderingen op weerstand stuiten. “Je kunt helaas niet ineens teveel van het curriculum veranderen, ook niet als dit wenselijk en noodzakelijk zou zijn”, zegt Bastiaan. “Dan herkent het veld het vak niet meer.” Hij merkt dat vooral leraren die actief deelnemen aan curriculumontwikkeling relatief vernieuwingsgezind zijn. “Je ziet dat de direct betrokkenen een groep vormen die al heel erg curriculumbewust is.” Met betrekking tot onderwerpen, handelingswerkwoorden en denkvaardigheden waarschuwt Diederik tot slot voor te lage verwachtingen met betrekking tot vmbo-leerlingen. “Dan doen we ze echt tekort. Ook voor vmbo-leerlingen moet economie betekenisvol en intellectueel uitdagend blijven.”

Schoolexamen en centraal examen gelijkwaardig

Een belangrijk uitgangspunt van het ministerie is de gelijke weging van schoolexamen (SE) en centraal examen (CE). “Vijftig procent van de inhoud van het conceptexamenprogramma wordt toebedeeld aan het schoolexamen en vijftig procent aan het centraal examen”, legt Michiel uit. “Het één is niet belangrijker dan het ander.” Volgens hem biedt juist het schoolexamen ruimte voor context en actualiteit. “In de schoolexamens kun je actuele vraagstukken en relevante contexten gebruiken die aansluiten bij jouw leerlingen.”

wordt toebedeeld aan het schoolexamen en vijftig procent aan het centraal examen”, legt Michiel uit. “Het één is niet belangrijker dan het ander.” Volgens hem biedt juist het schoolexamen ruimte voor context en actualiteit. “In de schoolexamens kun je actuele vraagstukken en relevante contexten gebruiken die aansluiten bij jouw leerlingen.”

Verdiep je nu al

Ondanks de dilemma's die nog geslecht moeten worden, klinkt er enthousiasme over de richting van de vakvernieuwing. Bastiaan is blij dat er meer samenhang komt tussen schoolsoorten en leerwegen. Ook het consequent doorvoeren van het onderscheid tussen economische werkelijkheid en economische wetenschap vindt hij, zoals eerder gezegd, een grote vooruitgang. "Leerlingen zullen daardoor beter in staat zijn onderscheid te maken tussen economische realiteit en economische modellen."

Alle vier sporen ze hun collega's in het land aan om zich nu vast te verdiepen in de conceptexamenprogramma's economie en binnen de sectie erover in gesprek te gaan. Wachten tot de volledige invoering vinden ze zonde. "De nieuwe conceptexamenprogramma's bieden kansen om de actualiteit sterker te integreren, maatschappelijke vraagstukken in economisch perspectief aan de orde te stellen en leerlingen actiever economisch te laten redeneren", vat Michiel samen. "Daardoor verschuift economie van een vooral modelmatig en theoriegericht vak naar een breder vormingsvak, waarin kennis, context en maatschappelijke betrokkenheid samenkomen." Of, zoals de vakvernieuwingcommissie het samenvat: leerlingen moeten niet alleen weten hoe economie werkt, maar ook leren hoe zij zich daartoe verhouden.

Leerlingen moeten niet alleen weten hoe economie werkt, maar ook leren hoe zij zich daartoe verhouden

Op de hoogte blijven?

Kijk op actualisatie-examenprogrammas.nl/mens-maatschappij voor meer informatie. En meld je daar aan voor de automatische updates, zodat je op de hoogte blijft.

Proces en vervolg

De subcommissie economie maakt deel uit van de vakvernieuwingcommissie mens en maatschappij en bestaat uit leraren, vakexperts en curriculumontwikkelaars. Deze commissie werkt sinds september 2024 aan nieuwe, toekomstbestendige conceptexamenprogramma's voor vmbo, havo en vwo voor de mens- en maatschappijvakken, waaronder economie. De advieskring mens en maatschappij, met vertegenwoordigers uit het onderwijsveld en maatschappelijke organisaties, gaf in drie rondes feedback op de tussenproducten van de vakvernieuwingcommissie. Advieskringleden haalden daarvoor actief input op bij hun achterban. De reacties werden verzameld, gebundeld en besproken met de commissie, die de feedback verwerkte en verantwoordde.

Na oplevering en publicatie van de conceptexamenprogramma's in oktober 2026 volgt in schooljaar 2027-2028 de fase van beproeven. In deze fase testen scholen onderdelen van de conceptexamenprogramma's in de praktijk. Op basis daarvan worden de conceptexamenprogramma's waar nodig bijgesteld en komen er handreikingen en ondersteuning voor de uiteindelijke invoering.